

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

F.Köçərli adına Respublika
Uşaq Kitabxanası

Narkomaniya - gələcəyi olmayan həyat

Mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait

Bakı – 2017

Tərtibçi:

Ruhiyyə Məmmədli

Redaktor:

Zahirə Dadaşova

Əməkdar mədəniyyət işçisi

**İxtisas redaktoru və
buraxılışa məsul:**

Şəhla Qəmbərova

Əməkdar Mədəniyyət işçisi

“Narkomaniya- gələcəyi olmayan həyat” metodik vəsait /
tərt.ed.: R.Məmmədli, red. Z.Dadaşova; ix. red. və burax.
məsul Ş.Qəmbərova; F.Köçərli adına Respublika Uşaq
Kitabxanası. - Bakı, 2017. - 23 s.

©F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, 2017.

Tərtibçidən

Müasir dünyada cəmiyyəti narahat edən problemlər içərisində ən mürəkkəbi, faciəvi nəticələrə gətirib çıxaranı narkomaniya və narkobiznesdir. Narkomaniya və narkobiznes təkcə insanların sağlamlığına, mənəviyyətinə deyil, həm də dünya iqtisadiyyatına ciddi zərbə vurur. O, dünyada münaqişə və müharibə ocaqlarının, işğal və nəzarətsiz zonaların, nüvə bazalarının, terrorçu mərkəzlərin, mütəşəkkil cinayətkar qrupların yaradılması, silah alverinin güclənməsi sahəsində mühüm amil rolunu oynayır. Ən acınacaqlısı da budur ki, gənclər və yeniyetmələr arasında narkotiklərə aludəçilik halları yüksələn xətlə artmağa doğru gedir. Narkotizmlə mübarizə uzunmüddətli, çoxşaxəli, geniş maliyyə vəsaiti tələb edən dinamik bir prosesdir. Problemin ictimai təhlükəliliyi isə ondan ibarətdir ki, bu cinayət həmişə gizli şəraitdə baş verir, nəzarətdən kənar qalır və durmadan artır.

Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra bir sıra problemlər kimi narkotizm probleminə qarşı mübarizə tədbirləri görülməsinin vacibliyi ön plana çıxmış, bir sözlə, problemə münasibətdə yeni mərhələ başlanmışdı. Şərti olaraq “yeni” adlandırdığımız bu mərhələnin ən uğurlu cəhəti ondan ibarətdir ki, narkotizmə qarşı mübarizədə dövlət orqanları ilə yanaşı ictimai təşkilatların fəaliyyəti üçün də lazımı şərait yaradılmışdı. Azərbaycan Respublikasında narkotizmlə və narkobizneslə mübarizənin əsası, tarixdə ilk dəfə olaraq, ümummillə lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə qəbul edilmiş “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və prekursorların qanunsuz dövriyyəsi ilə mübarizə haqqında” 18 iyun 1999-cu il tarixli Qanunu ilə qoyulmuşdur. Bəşəriyyətin bu dəhşətli bəlasına qarşı ayrı-ayrı dövlət strukturları, qeyri-hökumət

təşkilatları, kütləvi informasiya vasitələri (KİV), hüquq-mühafizə orqanları, təhsil və səhiyyə sistemi birgə mübarizə aparmaqla onun qismən də olsa yayılmasının və kütləvi hal almasının qarşısını ala bilər.

Tərtib edilən bu vəsaitdə respublikada narkomaniyanın yayılmasına səbəb olan amillər, dövlət səviyyəsində narkomaniya və narkobiznesə qarşı mübarizədə həyata keçirilən tədbirlər, qəbul edilmiş dövlət sənədləri işıqlandırılmış, bu problemə qarşı mübarizədə uşaq kitabxanaları qarşısında duran vəzifələrdən, keçiriləcək tədbir formalarından, təbliğat işindən bəhs edilmişdir. İnanırıq ki, bu vəsait kitabxana işçilərinə narkomaniyaya qarşı mübarizədə dəyərli vəsait olmaqla yeniyetmələrin maariflənməsində yaxından köməklik edəcəkdir.

Giriş

“Narkomaniya” yunan sözü olub, narko- bihuşluq, maniya - isə asılılıq deməkdir. Narkomaniya cəmiyyətin meydana gəldiyi, onun ayrı-ayrı siniflərə, sosial təbəqə və qruplara bölündüyü qədim zamanlardan yaranmışdır. Hələ qədim dövrlərdə tiryəkdən bəzi xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunmuşdur. Qədim misirlilər tiryəkdən həvəsləndirici, eləcə də sakitləşdirici vasitələrin hazırlanmasında istifadə etmişlər. Tiryəkdən ilk dərman XVI əsrdə alınmış və onu icad edən isveçrəli həkim Paraselsin şərəfinə adlandırılmışdır. Sonralar isə bunun zəhərli maddə kimi orqanizmə əks təsirini, ölümə səbəb olduğunu müəyyənləşdirmişlər. Avropa və Asiya qitələrində məskunlaşmış xalqların mifologiyasında yağlı xaşxaş insanların ağrı və əzablarının qənimi kimi qavranılmış, xaşxaş qozasından alınan şirə (tiryək) isə həmişə tibbi məqsədlər üçün istifadə edilmişdir. Tiryəkli preparatlar orta əsrlərdə təbabətdə geniş yayılmış, ondan hazırlanan dərmanlardan ruhi xəstələri sakitləşdirmək, əzabları azaltmaq, spazm və sarsıntıları, pozulmuş əsəb-sinir sistemini bərpa etmək kimi müalicə işlərində istifadə olunmuşdur. Artıq, getdikcə narkotik maddələrin hazırlanmasında, əkilib-becərilməsində xeyli təcrübə qazanmış insanlar müasir texnologiyalardan istifadə etməklə yeni uyuşdurucu maddələr istehsal edirdilər. XIX əsrin ortalarında narkomaniya tarixinin yeni bir dəhşətli mərhələsi narkotik maddələrin müasir üsulla - venadaxilinə yeridilməsi ilə başlanmışdır. Beləliklə, leksikona “narkotik”, “narkotik vasitələr” terminləri daxil olmuşdur. Narkotik - mərkəzi sinir sisteminə spesifik təsir göstərən və tez bir zamanda asılılıq yaradan maddədir. O toksik maddə olduğundan insanın bütün orqanizminə, ürək-damar sistemindən tutmuş, sinir sisteminə qədər mənfi təsir

göstərərək, onun xarakterini dəyişir, xəstə özünü idarə edə bilmir. Orqanizm zəifləyir, bədən arıqlayır, insanın fiziki gücü tükənir. Bu da son nəticədə aqressivliyə, cinayətkarlığa və ölüm hallarına gətirib çıxarır. Uzun illərin araşdırmaları göstərir ki, narkomanlıq insanı həqiqətən də fiziki və ruhi cəhətdən şikəst edir, onun ömrünü qısaldır. Erkən yaşından narkotik qəbul etməyə başlayan insanın orta ömrü 35-40 il olur. Narkoman narkotik maddələr qəbul edərkən, ən azı 10-15 nəfəri də narkomanlığa cəlb edə bilər. BMT-nin 1987-ci il Konvensiyasına daxil olan ölkələrin “Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə haqqında” Bəyannaməsinə əsasən 26 iyun “Narkomaniya və narkotiklərin qeyri-qanuni dövriyyəsinə qarşı Ümumdünya mübarizə günü” kimi qeyd olunur. Ayrı-ayrı dövlətlər ildən-ilə narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi ilə səmərəli mübarizə üsullarını və narkomanlığın müalicə metodlarını təkmilləşdirmək və bu sahədə yeni mübarizə üsullarını kəşf etmək istiqamətində səylərini artırır. Fərqli şəkildə və ya beynəlxalq əməkdaşlıq çərçivəsində bu problemə qarşı birgə mübarizə aparılmasına baxmayaraq, dünya üzrə narkomaniyaya düşər olanların sayı ildən-ilə artmaqdadır. Narkomaniya 12-17 yaş qrupu arasında daha geniş yayılmışdır. Narkotik istehsalına görə Əfqanıstan dünya ölkələri sırasında bu gün də “liderliyi” qoruyub saxlayır. Statistika əsasən Avropa Birliyi ölkələrində narkomanların sayı 742 minə yaxındır. MDB və Asiya ölkələri də Qərbdən geri qalmır. Burada təxminən 26 milyon adam narkotik vasitələrdən istifadə edir. Avropa və Asiya qitələrinin qovuşduğu ərazidə yerləşən Azərbaycan öz təbiəti, təbii sərvətləri etibarlı ilə olduqca zəngin ölkədir. Ərazisinin çox geniş olmamasına baxmayaraq, Yer planetində mövcud olan 11 iqlim qurşağından 9-u ölkə ərazisindən keçir. Ona görə də bir gün ərzində respublikanın

bir tərəfindən digər tərəfinə getməklə ölkə ərazisində səhra, yarımsəhra, mülayim, subtropik, kontinental və digər iqlim şəraitinə rast gəlmək olar. Məhz göstərilən iqlim şəraitləri ölkənin bütün bölgələrində narkotik tərkibli bitkilərin həm əkilib becərilməsinə, həm də belə bitkilərin yabanı halda bitməsinə şərait yaratmışdır. Məsələn, xaş- xaşın Qafqazda yayılmış 24 növündən 20-si Azərbaycanda bitir. Həmin 20 növdən 19-u həm də yabanı halda yetişir. Azərbaycanın geosiyasi mövqeyi narkotiklərin qeyri-qanuni olaraq Avropaya daşınması üçün də əlverişlidir. Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən və digər ölkələrlə iqtisadi əməkdaşlığı genişləndirdikdən sonra, kriminal strukturlar üçün narkotik vasitələrin yayılması, çirkli pulların təmizə çıxarılması üçün əlverişli şərait yaradılmışdı. Beynəlxalq narkosindikatlara Azərbaycanın əlverişli vəziyyətindən istifadə edərək onu narkotik vasitələrin Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələrinə və Avropaya aparılmasında tranzit əraziyə çevirməyə cəhd etmişdilər. Həmçinin, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi bütün sahələrdə olduğu kimi, narkotiklərin ölkə ərazisində qanunsuz dövriyyəsinə də öz mənfi təsirini göstərmişdir. Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycan Respublikasının 20 faiz ərazisinin işğalı, Azərbaycanın İranla olan dövlət sərhəddinin 132 kilometrinə Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən nəzarət edilməsi nəticəsində həmin sahədən Avropa və Qara dəniz hövzəsi ölkələrinə, həmçinin, digər dövlətlərə narkotik maddələrin güclü axını həyata keçirilir. Dağlıq Qarabağ ərazisi narkotik tranziti, narkotiklərin becərilməsi, satılması, transmilli cinayət üçün nəzarətsiz zona kimi istifadə olunur. Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş Azərbaycan ərazisinin narkoişbazlar üçün cəlbedici olması ölkəmizdə bu istiqamətdə ciddi mübarizə aparılmasını tələb edir ki, bu da hər bir şəxsin öz sahəsində

narkomaniya və narkobiznesə qarşı vicdanla mübarizə aparması nəticəsində mümkündür. Narkomaniya bəlası təkcə paytaxtımızla məhdudlaşmır. Ən ucqar əyalətlərimizdə belə bu bəlanın əlamətləri artmaqdadır. Statistik məlumatlara görə son illərdə respublikanın Cənub zonasında narkomanların sayı çoxalmağa başlamışdır. Azərbaycan Respublikası Gənclər və İdman Nazirliyinin 2014-ci ilin iyul ayında verdiyi statistikaya əsasən Azərbaycanda təqribən 245 mindən çox narkoman qeydiyyatda alınmış, onların təqribən 6 min nəfəri gənc, 70 faizi isə dispanser uçotundadır. Ancaq, ekspertlərin fikrincə, bu rəqəm gerçəkliyi əks etdirmir. Çünki, narkomanların heç də hamısı qeydiyyatda düşmüşür. Əlbəttə, bir sıra başqa dövlətlərlə müqayisədə respublikamızda narkotizm o qədər də dəhşətli şəkil almamışdır. Lakin yaddan çıxartmamalıyıq ki, narkomanlıq yoluxucu xəstəlikdir, üstəlik də QİÇS-ə aparan bir yol kimi, gizli şəkildə, sürətlə yayılmaq xüsusiyyətlərinə malikdir. Ölkəmizdə narkotizmlə və narkobizneslə mübarizə onun ərazi bütövlüyünün, suverenliyinin bərpası, qorunub saxlanması və mühafizəsi, beynəlxalq terrorizmlə, transmilli mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizənin həyata keçirilməsi zərurətindən irəli gəlir. Bu sahədə ölkədə lazım olan normativ-hüquqi baza, müvafiq təşkilati strukturlar yaradılmış və milli proqramlar hazırlanıb həyata keçirilmişdir. Bu gün bütün dünyada narkotizmin yayılmasının qarşısının alınmasında dünya dövlətləri BMT-nin qəbul etdiyi üç əsas Konvensiyanın (1961, 1971 və 1988-ci illər) ətrafında sıx birləşərək vahid mübarizə metodları hazırlamaqla bu dəhşətli bəlanın qarşısının alınmasında birgə səy nümayiş etdirirlər. Müstəqil Azərbaycan Respublikası artıq iyirmi ildən çoxdur ki, beynəlxalq ictimaiyyət və aparıcı dünya dövlətləri ilə birgə bu problemin həlli yolunda ardıcıl və məqsədyönlü addımlar atır. Bu illər ərzində Azərbaycanda narkomanıyanın qarşısının alınması

sahəsində müxtəlif istiqamətli işlər həyata keçirilmişdir. Bunların bəzi mühüm məqamlarını göstərmək yerinə düşərdi. 1992-ci ildə Azərbaycan Respublikası BMT-yə tam hüquqlu üzv olduqdan sonra “Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə haqqında” BMT-nin 1988-ci il konvensiyasına qoşulmuşdur. Ümummilli lider Heydər Əliyev narkomanlığa və narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizəni ümumdövlət vəzifəsi hesab edərək, 1996-cı il avqustun 26-da “Narkomanlığa və narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə tədbirləri haqqında” müvafiq fərman imzalamış və problemin həlli üçün keçirilən tədbirlər keyfiyyətə yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur. Bu fərman əsasında ölkəmizdə 2000-ci ilədək narkomanlığın yayılmasına, narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə üzrə Ümummilli Proqram hazırlanmış, Narkomanlığa və Narkotik Vasitələrin Qanunsuz Dövriyyəsinə Qarşı Mübarizə üzrə Dövlət Komissiyası yaradılmışdır. 1997-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev BMT-nin Yaxın və Orta Şərqdə Narkotiklərin Qanunsuz Dövriyyəsinə Nəzarət üzrə Yardımcı Komissiyasının 32-ci sessiyasında çıxış edərək Azərbaycan Respublikasının bu problemin həllində ardıcıl addımlar atacağını və dünya ictimaiyyəti ilə bu məsələdə bir yerdə olacağını bir daha bəyan etmişdir. 1998-ci ildə Azərbaycan Respublikası BMT-nin “Narkotik vasitələr haqqında” 1961-ci il və “Psixotrop maddələr haqqında” 1971-ci il Konvensiyalarına qoşulmuşdur. 1999-cu il iyun ayının 18-də “Narkotik vasitələr, psixotrop maddələr və prekursorların qanunsuz dövriyyəsi ilə mübarizə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu Milli Məclisdə qəbul olunaraq ölkə başçısı tərəfindən imzalanmışdır. Bu qanunun başlıca əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda

narkotik tərkibli bitkilərin kultivasiyası, narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin istehsalı, dərman preparatlarının və xammalın hazırlanması qanunla qadağan edilmişdir. Ulu öndərin 15 iyul 2000-ci il tarixli fərmanı ilə “2000-2006-cı ilədək narkomanlığın yayılmasına, narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin qeyri-qanuni dövriyyəsinə qarşı mübarizə üzrə” Milli Proqram qəbul edilmişdir. Bu proqramın tələblərindən irəli gələn məsələlərin həlli, eləcə də aidiyyətli dövlət orqanları arasında qarşılıqlı əlaqələrin təşkil edilməsi və nəzarət mexanizminin həyata keçirilməsi məqsədilə xüsusi Dövlət Komissiyası yaradılmışdır. 2000-ci ildə Azərbaycan Respublikası Avropa Şurasına tam-hüquqlu üzv olduqdan sonra Avropa və dünya birliyinə inteqrasiya zəminində Avropa İttifaqı və BMT-nin İnkişaf Proqramı ilə birgə “Cənubi Qafqazda Narkotiklərə Nəzarət” (SCAD) Regional Yardım Proqramı fəaliyyətə başlamışdır. 2001-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən “Narkoloji xidmət və nəzarət haqqında” Qanun qəbul olunmuşdur. 2005-ci ildə görülən işlərin məntiqi davamı kimi beynəlxalq qurumların tövsiyələrinə, qoşulduğumuz Konvensiyaların müddəalarına uyğun olaraq “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının dövriyyəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu Milli Məclisdə qəbul olunmuş və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları tərəfindən imzalanmışdır. Prezident İlham Əliyevin 28 iyun 2005-ci il tarixli Fərmanı ilə təsdiq olunmuş “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının dövriyyəsi haqqında” Qanun narkotiklərlə mübarizə istiqamətində müvafiq dövlət və ictimai qurumlar qarşısında konkret vəzifələr qoymuş və bu istiqamətdə fəaliyyətin hüquqi bazasını təşkil etmişdir. Qanunun başlıca əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda narkotik vasitələrin və psixotrop

maddələrin alınması, saxlanması, satılması, əldə edilməsi, paylaşdırılması, buraxılması, daşınması, göndərilməsi, istifadə edilməsi, onların dövriyyəsinə dair sənədlərin tərtib edilməsi, narkotik tərkibli bitkilərin kultivasiyası, narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin istehsalı, dərman preparatlarının və xammalın hazırlanması qanunla qadağan edilmişdir. Qanunun 9-cu maddəsində narkotik vasitələrin və ya psixotrop maddələrin dövriyyəsinə dair Milli İnformasiya Mərkəzinin yaradılmasından, informasiya orqanlarının qarşısında qoyulan vəzifələrdən bəhs edilmişdir. Azərbaycan Respublikası ərazisində narkomaniya və narkobizneslə bağlı mübarizə sahəsində hüquqi məsələləri tənzimləyən qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi, dəyişən şəraitə və tələblərə uyğunlaşdırılması hökumətin və dövlətin əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biridir.

Qəbul olunan qanunun və normativ aktların məqsədi narkotiklərin dövriyyəsi ilə bağlı sosial, iqtisadi, hüquqi münasibətlərdə baş verən dəyişiklikləri özündə əks etdirməkdir. Bununla yanaşı, ölkədə hüquq-mühafizə orqanları səviyyəsində də narkotiklərin qeyri-qanuni dövriyyəsinə qarşı lazımı mübarizə aparılır. Azərbaycan hökuməti daima ölkə ərazisində narkomaniya və narkobiznesə qarşı mübarizədə uğurlar əldə etmək üçün bütün cavabdeh strukturların fəaliyyətinin əlaqələndirilməsinin başlıca meyar olduğunu qeyd edir. Ölkə başçısının 28 iyun 2007-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsi və narkomanlığın yayılması ilə mübarizə üzrə Proqram”ın (2007-2012-ci illər) yerinə yetirilməsi istiqamətində Dövlət Komissiyasının işçi qrupunun müvafiq nazirlik, komitə və təşkilatlarla birgə gördüyü işlər çox əhəmiyyətlidir. Bunun üçün Təhsil, Gənclər

və İdman nazirlikləri, Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi, Daxili İşlər və Milli Təhlükəsizlik nazirlikləri, Dövlət Gömrük Komitəsi və Dövlət Sərhəd Xidməti, Milli Elmlər Akademiyası, Ekologiya və Təbii Sərvətlər, Kənd Təsərrüfatı nazirlikləri və digər qurumlar birgə fəalliyət göstərməli, müalicə və reabilitasiya sahəsində profilaktik tədbirlərin səmərəsini artırmalıdırlar. Yalnız bu təqdirdə narkomaniya və narkobizneslə məşğul olan ayrı-ayrı şəxslərin, dəstələrin vaxtında ifşa olunmasında, onlara qarşı lazımı profilaktik tədbirlərin həyata keçirilməsində müvəffəqiyyət əldə etmək mümkündür. Narkotizmlə və narkobizneslə mübarizədə regional və beynəlxalq əlaqələrin genişləndirilməsi, qarşılıqlı təcrübə mübadiləsi və elmi-texniki əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi səmərəli addımlardan biri hesab olunur. Belə əlaqələrin və əməkdaşlığın qloballaşması ilk növbədə müvafiq ölkənin özünün, bilavasitə, milli təhlükəsizliyinin təmin edilməsi baxımından əhəmiyyətlidir. Ona görə də milli təhlükəsizliyin təmin olunmasında narkomanlığın, eləcə də narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinin qarşısının alınması və belə təzahürlərin aradan qaldırılması sahəsində həyata keçirilən tədbirlər əsas yerlərdən birini tutur. Bakıda 2011-ci il 17 oktyabr tarixində “Narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə” mövzusunda keçirilmiş ikigünlük beynəlxalq konfrans, bu baxımdan, çox böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir. Dünya Gömrük Təşkilatının (DGT) və Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin birgə təşkilatçılığı, BMT-nin dəstəyi ilə keçirilən konfransda 42 ölkənin müvafiq qurumlarının, 7 beynəlxalq təşkilatın 87-dən çox nümayəndəsi iştirak etmişdi. Tədbirdə müstəqilliyimizin bərpasından ötən 20 il ərzində Azərbaycanda narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizənin həmişə diqqət mərkəzində

olması, narkotiklərlə mübarizə sahəsində təkmilləşdirilmiş normativ hüquqi bazanın mövcudluğu, ölkəmizin BMT-nin narkotik vasitələr və psixotrop maddələrlə əlaqədar baza konvensiyalarına qoşulması, bu sahədə məsələləri tənzimləyən çoxsaylı milli qanunvericilik aktlarının qəbul olunması qeyd edilmiş və yüksək qiymətləndirilmişdir.

Narkomaniyaya qarşı mübarizədə kitabxanaların qarşısında duran vəzifələr

Bu gün bəşəriyyəti düşündürən, rahatsız edən ən ağırlı problemlərdən biri və ən başlıcası, cəmiyyətin ciddi bəlasına, xalqın, millətin təhlükə mənbəyinə çevrilən narkomaniyadır. Əlbəttə, başqa dövlətlərlə müqayisədə respublikamızda narkomaniya o qədər də dəhşətli şəkil almayıb. Ancaq yaddan çıxarmaq olmaz ki, narkomanlıq yoluxucu xəstəlikdir. HIV virusuna, QİÇS-ə aparan bir yol kimi, gizli şəkildə sürətlə yayılmaq xüsusiyyətlərinə malikdir. Yeniyetmə və gənclərinin narkomaniyaya qurşanması onların təhsildən yayınmasına, ictimai həyatdan uzaqlaşmasına, ətrafdakı insanlara daha çox cinayətkar simasının aşılmasına, ən əsası da sağlamlılıqlarının zərbə altında qalmasına səbəb olur. Bəzən həyətdə, küçədə, məktəbdə, işdə hətta bir narkomanın olması ətrafdakılara fəlakətli təsir göstərir. Çox vaxt narkotik qəbul etmək təklifi alan gəncin bu vasitələrin təhlükəliliyi haqqında informasiyaya malik olmaması, onun tərəfindən bu qorxunc və olduqca təhlükəli bəlanın başa düşülməməsi və təhlükəsinin lazımı dərəcədə qiymətləndirilməməsi şəraitində baş verir və bu dəhşətli vasitəyə ömürlük asılılıq yaranır. Gənc və yeniyetmələrin antinarkomaniya ruhunda tərbiyə olunması təkcə dövlətin üzərinə düşən məsuliyyət deyil. Bu məsuliyyətin mühüm bir hissəsi bütövlükdə cəmiyyətin, hər bir vətəndaşın,

ictimai qurumların, kütləvi informasiya vasitələrinin (KİV), mədəni-maarif müəssisələrinin üzərinə düşür. Bu sahədə kitabxanaların rolunu xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Kitabxanaların narkomaniyaya qarşı apardığı təbliğat çox güclü vasitədir. Kitabxanalarda narkomaniya, narkobiznes və ona qarşı mübarizə mövzusunda tədbirlərin həyata keçirilməsi zamanı kütləvi işin üç: əyani, şifahi, mətbuat (çap) formasından istifadə etmək məqsədəuyğundur. Narkomaniya və narkobiznesə qarşı mübarizə mövzusunda yeniyetmə və gənc oxucular arasında mühazirələrin keçirilməsi vacibdir. Bu zaman mövzunun adı elə seçilməlidir ki, oxucularda maraq oyatsın. Məsələn: “Ağ ölümə qarşı mübarizə et!”, “Zərəfli vərdişlər və ondan törənən fəsadlar”, “Bəşəriyyətin düçar olduğu bəla“, “Gəlin, gələcəyimizi qoruyaq!”, “Narkomaniyanın genofondumuza gətirdiyi fəsadlar”, “Narkomaniya və acınacaqlı həyat” və s. Əgər kitabxananın saytı varsa, ilk növbədə bu “ağ bəla” haqqında ətraflı məlumat çatdırmaq məqsədilə saytda müxtəlif məlumat bazaları, video çarxlar, elektron nəşrlər, fotolar yerləşdirmək məqsədəuyğun olardı. Kitabxanalar saytlarının Elanlar bölməsində keçiriləcək hər bir tədbir haqqında ətraflı məlumat verməli, tədbirin keçirilmə tarixi, saati, yeri göstərilməli, tədbirin adı, məqsədi, iştirakçıların, dəvət olunacaq qonaqların adları açıqlanmalı, istifadə ediləcək ədəbiyyatların siyahısı öz əksini tapmalıdır. Yeniyetmələrlə treninq-mühazirə keçirilərkən onun hansı yaş qrupu üçün nəzərdə tutulduğu müəyyənləşdirilməlidir. Bunun üçün kitabxanaçı mövzu üzrə ədəbiyyat mənbələrini, mühazirədə iştirak edəcək qonaqları əvvəlcədən müəyyən etməli, dəvətnamə və elan hazırlamalı, videoçarx, məlumat bazaları, elektron sərgilər, plakatlar və başqa əyani vasitələrin hazırlanması əvvəlcədən müəyyən edilməlidir. Bu zaman reklamdən də istifadə etmək olar. Yəni rayon ərazisində radio

qovşağı, televiziya vasitəsilə keçiriləcək tədbirlə bağlı məlumat vermək olar. Bütün bunlar reklam vasitəsi ilə daha ətraflı işıqlandırılaraq əhalinin nəzərinə çatdırılmalıdır. Tədbirdə icra hakimiyyəti, mədəniyyət şöbəsi, hüquq-mühafizə orqan əməkdaşları və rayon səhiyyə təşkilatının nümayəndələrinin iştirakı da məqsədəuyğun olardı. Müəhazirədə yuxarı sinif şagirdlərinin, məktəbin müəllim və valideyn heyətinin iştirakı da mütləqdir. Tədbir aparıcının giriş sözü ilə başlamalı, müəhazirənin mövzusu elan edilməli, dəvət olunmuş qonaqlar təqdim edilməlidir. Giriş müəhazirəsində narkotik vasitələrin insan orqanizminə vurduğu zərərli təsirdən, onun törətdiyi ağır fəsadlardan, gənclərin sağlam nəsil artırmaq qabiliyyətinə malik olmamalarından danışılmalıdır. Əlaqədar təşkilatlardan dəvət olunmuş qonaqların mövzu ətrafında çıxışları, iştirakçıların yazılı formada verəcəkləri sualların onlar tərəfindən açıqlanması tədbirin daha da maraqlı olmasına səbəb ola bilər. Yaxşı olardı ki, tədbirdə yeniyetmələrin diqqəti narkotik qəbulunun son halına yönəldilsin. Onların başa düşəcəyi dildə söhbət aparılsın. Narkotikdən törənən acınacaqlı faciələrdən danışılınsın. Çünki, psixoloqların fikrincə narkomanlar heç vaxt bu kimi asılılıqlardan, sonrakı fəsadlardan öz yaşadlarına danışmırlar. Tədbiri gənc rejissor Vasif Acalovun “Narkomaniyaya yox deyək!” layihəsi əsasında hazırladığı “Paranormal həyat” adlı qısametrajlı filminin nümayişi ilə bitirmək olar. Kitabxanada narkomaniya qarşı mübarizə ilə bağlı söhbətlər də keçirilə bilər. Məsələn, “Narkomaniyaya gedən yol”. Tədbirin uğuru aparıcının savad və hazırlığından, onun müzakirəyə bütün oxucuları cəlb etmək bacarığından da asılıdır. Söhbətin keçirilməsində əsas məqsəd oxuculara ictimai siyasi həyatda mürəkkəb, ziddiyyətli hadisələrə düzgün yanaşmaq, həyatın çətin anlarından düzgün baş çıxarmalarına köməklik göstərməkdir. Tədbir keçirilərkən

oxucuların “ağ ölümün” zərərləri haqqında maariflənməsinə, narkomaniyaya səbəb olan amillər və ondan törənən fəsadların qabarıq şəkildə açıqlanmasına xüsusi fikir vermək lazımdır. Söhbəti narkomaniyaya aid qəzet və ya jurnal məqalələrinin oxunuşundan, mövzuya uyğun hər hansı bir sualın qoyuluşundan, kiçik bir söhbətdən, mövzu ilə əlaqədar video çarxın, sənədli filmlərin nümayişindən başlamaq olar. Söhbət zamanı aparıcı mövzuya dair bütün məsələləri əhatə etməli, aydın, yadda qalan misallar, inandırıcı sübutlar göstərməlidir. Belə tədbirlərə hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşlarının, səhiyyə işçilərinin, psixoloqların, narkomanlıqdan nicat yolu tapmış şəxsin də cəlb edilməsi tədbirin lazımı şəkildə istiqamətləndirilməsində, gənc və yeniyetmələrdə narkomaniya sahəsində anlayışların düzgün formalaşmasında çox əhəmiyyətlidir. Narkomaniyaya qarşı mübarizəyə dair oxucu konfranslarının keçirilməsi də vacibdir. Bu zaman kitabxanaçı-aparıcı keçiriləcək konfransın adını, dinlənəcək çıxışları, dəvət olunmuş qonaqların siyahısını və mövzu ətrafında dolğun çıxışlarını, tədbir keçirildiyi ərəfədə istinad edəcəyi görkəmli şəxslərin kəlamlarını, maraqlı fakt və materiallardan nümunələri əvvəlcədən müəyyənləşdirməli və bütün bunlar qabaqcadan kitabxanaçı tərəfindən tərtib olunmuş planda öz əksini tapmalıdır. Tədbir zamanı narkomaniyaya düşər olmuş insanların acınacaqlı aqibətlərini əks etdirən sənədli filmlərin nümayişini də təşkil etmək olar. Narkomaniyaya qarşı mübarizə mövzusunda kitab icmal keçirərkən ilk növbədə mövzu ilə bağlı son dövrdə nəşr olunmuş müxtəlif tipli kitablar seçilməli, onların sərgisi təşkil olunmalıdır. Kitab icmal keçirərkən hər kitaba geniş yer ayrılmalıdır. Məlumdur ki, kitab müzakirələri və oxucu konfransları uşaq kitabxanaları üçün kitab təbliğində böyük əhəmiyyət daşıyır. Bunlar məktəbli oxucuların formalaşmasına, dünyagörüşlərinə və

əxlaq tərbiyəsinə böyük təsir göstərir. Məhz buna görə də alkoqolizm, QİÇS və narkomaniya ilə mübarizəyə həsr edilmiş mövzularda olan tədbirlərin keçirilməsinə xüsusi diqqətlə yanaşmaq lazımdır. Qeyd etmək lazımdır ki, narkomaniyaya qarşı mübarizəyə dair ədəbiyyatın mövzusu oxucuların yaş, bilik səviyyəsi, dünyagörüşünə bu və ya digər kitabın məzmununu müstəqil surətdə başa düşmək, onu təhlil etmək və müəyyən əməli nəticələr çıxara bilmək bacarıqlarına uyğun olmalıdır. Məhz buna görə də oxucular üçün keçirilən kitab müzakirələri və oxucu konfranslarının daha canlı və maraqlı olmasına çalışmaq lazımdır. Oxucular üçün qeyd etdiyimiz mövzulardan bəhs edən ədəbiyyatın müzakirəsini, onların müətlə marağını artırmaq və oxuduqlarını dərinlən başa düşmələrini təmin etmək üçün kitabxanaçılara müsahibə, sual-cavab, viktorina tədbirlərindən istifadə etmələri məsləhət görülür. Düzgün tərbiyə, yaşlıların yaxşı nümunəsi yeniyetməni güclü, mənəvi cəhətdən möhkəm, xeyirxah edir. Tərbiyəsizlik, yaxud pis tərbiyə yetkinlik yaşına çatmayanlarda mənfi hislərin yaranmasına səbəb olar. Yetkinlik yaşına çatmayanların və gənclərimizin narkomanlığın faciəli girdabına yuvarlanmaması üçün hər zaman və hər yerdə - evdə, ailədə, məktəbdə, işdə təbliğat və maariflənmə yolu ilə kiçikdən-böyüyə qədər hamını başa salmalıyıq ki, narkotik vasitələrdən uzaq olsunlar. Bu zəhərin dadına heç baxmasınlar, toxunmasınlar, əllərinə belə almasınlar. Çünki narkotiklər ölümdür, varlığın qənimi, həyatın sonudur.

Məsələn, “Narkomaniya – gələcəyi olmayan həyat” mövzusunda kitab icmalı keçirmək olar. Tədbirdə Natiq Rəsulzadənin son dövrdə nəşr olunmuş “Kabuslar arasında” kitabının icmalını təşkil etmək olar. İcmalın əvvəlində kitabın biblioqrafik təsviri, müəllif haqqında məlumat, kitabın

məzmunu, onun keyfiyyətləri və nöqsanlarından yığcam danışılır, tərbiyəvi əhəmiyyəti qeyd olunur. Tədbirdə kitabın müəllifi iştirak edərsə bu icmalın daha da təsirli olmasına səbəb olar. Kitabxanada həmçinin bu mövzuda yazılmış yeni kitabların təqdimatını da keçirmək olar. Kitabın təqdimat mərasimi aparıcının 3-5 dəqiqəlik giriş sözü ilə başlayır. O, tədbir iştirakçılarını salamlayaraq, təqdimatın məqsədi, kitabın mövzusunun aktuallığı, gənc nəslin tərbiyəsindəki rolundan bəhs edir. Aparıcı təqdim olunan kitabın ya özünü, ya da fotosəklini nümayiş etdirir. Texniki vasitələri olan olan kitabxanalarda proyektorun köməyi ilə ekranda kitabın elektron variantı da nümayiş etdirilə bilər. 10-15 dəqiqə ərzində kitabın kimlər üçün nəzərdə tutulduğu barədə danışılır, elektron variantda kitabın içindəkilər (mündəricatı) göstərilir. İştirakçılara kitabın yerləşdiyi İnternet ünvanları haqqında məlumat verilir. Bir neçə dəqiqə oxucularla dialoq aparılır. Kitabın əhəmiyyəti haqqında rəy və mülahizələr öyrənilir. Mövzuya uyğun suallar verilir, bu da oxucuların onları maraqlandıran suallara dolğun cavab tapmasına səbəb olar. Kitabxanalar narkomaniyaya qarşı mübarizə mövzusu ilə bağlı öz tədbirlərini böyük auditoriyalarda: məktəblərdə, Gənclər mərkəzlərində, liseylərdə keçirərsə daha da maraqlı olar. Məsələn: “Narkomaniyaya YOX deyək!” və ya “Narkomaniya – Ağ ölüm” mövzusunda mövzu gecəsi keçirmək olar.

Mövzu müəyyən olunduqdan sonra kitabxanaçı mövzu ilə yaxından tanış olmalı, sənədli materiallar, dəqiq faktlar əsasında tədbirin planını, ssenarisini tərtib etməlidir. Bu səpkidə tədbirin hazırlanması yaradıcılıq qabiliyyəti tələb edir. Gecə üçün təşkil olunmuş sərgidə mövzuya uyğun kitabların siyahısını da iştirakçılara təqdim etmək məqsədəuyğundur. Bu cür tədbirdə məktəbin dram və ya ədəbiyyat dərnəyi üzvlərinin, kitabxananın fəal oxucularının iştirakı ilə dramaturq Arzu

Soltanın ssenarisi əsasında tamaşaya qoyulmuş “Həyatla oyun” əsərindən səhnəciklər göstərmək, şeir parçaları səsləndirmək, sənədli filmlərin nümayişini təşkil etmək olar. Kitabxanada narkomaniya mövzusunda “Sual-cavab gecəsi” keçirərkən əvvəl mövzunun mahiyyətini, əhəmiyyətini açan kitablar seçilməli, qoyulacaq suallar əvvəlcədən müəyyənləşdirilməlidir. Tədbirin məktəblilər arasında keçirilməsi daha məqsədəuyğun olardı. Sorğu keçirilərkən uşaqların yaş xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Sualların qabaqcadan müəyyənləşdirilməsinə baxmayaraq, tədbir zamanı yeni sualların meydana çıxması istisna edilmir. Tədbirdə iştirakçıların suallarını yazılı şəkildə vermələrinə də şərait yaradılmalıdır. Bu onlara sıxılmayaraq maraqlandıqları suallara ətraflı cavab tapmalarına imkan verir. Qoyulan sualların əhatəli şəkildə işıqlandırılmasını, müzakirəsini, cavablandırılmasını təmin etmək üçün hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşlarını, səhiyyə işçilərini, müəllim kollektivini, valideyn heyətini də tədbirə dəvət etmək çox yerinə düşərdi. Həmçinin, verilən suallara daha ətraflı cavab vermək üçün sual-cavab gecələrində əyani materiallardan, fotomontajlardan, kitab sərgilərindən istifadə etmək, mövzu ilə bağlı ədəbiyyatları dinləyicilərə tövsiyə etmək çox vacibdir. “Narkomaniya, gəncliyimiz və ondan törənən fəsadlar” mövzusunda keçirilən sual-cavab gecəsində aşağıdakı suallar ətrafında müzakirə aparmaq olar. Müzakirə zamanı təqdim oluacaq sualları sizə təqdim edirik.

1. Özünüzü təqdim edin. Harda təhsil alırsınız?
2. Kitabxanalara tez-tez müraciət edirsiniz?
3. Hansı janrda olan ədəbiyyata daha çox üstünlük verirsiniz?
4. Narkomaniya mövzusunda əsərlərində müraciət edən yazıçılardan kimləri tanıyırsınız?

5. Narkomaniya nədir və narkomanlara münasibətiniz necədir?
6. Narkomaniyaya qarşı mübarizə mövzusunda hansı yazıçıların əsərlərini oxumusunuz?
7. Sizin fikrinizcə Narkomaniyaya qarşı mübarizənin ən önəmli atributları nələrdir?
8. Narkomaniyadan bəhs edən əsərlərdən hansılarının adını çəkə bilərsiniz?
9. Siz gənc olmağın üstünlüyünü nədə görürsünüz?
10. Sizin fikrinizcə gələcəyimiz olan uşaqları bu bələdan necə qorumalıyıq?
11. Siz və təhsil aldığınız müəssisə narkomaniyaya qarşı mübarizə mövzusunda nə kimi işlər görmüsünüz?
12. Sizcə təhsil gənclərimiz üçün nə dərəcədə önəmlidir?
13. Sizcə Azərbaycan gənliyi nəyə qadirdir?
14. Narkomaniya mövzusunda Azərbaycan gənclərinə nə tövsiyyə edərdiniz?
15. Azərbaycanımızı necə görmək istərdiniz?
16. Sizcə Azərbaycan gənliyi narkomaniyaya qarşı mübarizədə nə kimi yeniliklər etməlidir?
17. Asudə vaxtlarınızı necə keçirirsiniz?
18. Bizim gənclərin əsas problemləri nədən ibarətdir?
19. Ən çox sevdiyiniz məşğuliyyət nədir?
20. Özünüzü hazırkı cəmiyyətdə hansı mövqedə görürsünüz?
21. Bəs gələcəkdə hansı mövqedə olmaq istərdiniz?
22. Siz gələcəkdə öz ixtisasınız üzrə mütəxəssis ola biləcəksinizmi?
23. Narkomaniyaya qarşı mübarizə mövzusunda siz nə təkliflər verə bilərsiniz?
24. Narkotiklərin xassələri, onun şəxsiyyətə və insan orqanizminə olan ziyanı haqqında nə bilirsiniz?
25. Gəncləri cinayətə, pis vərdislərə sövq edən nədir?
26. Siz gələcəyinizi necə görmək istərdiniz?

27. Sizin fikrinizcə pis vərdişlərdən qorunmaq üçün
gənclərimiz nə etməlidir?

Sual-cavab gecəsi cavabların auditoriyanı nə dərəcədə qane etməsi, növbəti gecənin hansı mövzuya həsr olunması və nəhayət, aparıcının yekun sözləri ilə bitir. Tədbirdə “Narkomaniyaya Yox deyək!” adlı kitab sərgisi də təşkil etmək lazımdır. Sərgidə aşağıdakı kəlamlardan istifadə etmək olar:

“İnsanların çoxunun dəyərini bilmədiyi iki şey vardır: sağlamlıqları və zamanları...”

Hz. Məhəmməd Peyğəmbər

“Narkomaniya gənclərin düşər ola biləcəyi ən böyük fəlakətdir! İnsanın sağlamlığını qorumaq, onu fiziki əzablardan xilas etmək mühüm, xeyirxah işdir.”

Ulu öndər Heydər Əliyev

Təşkil olunmuş kitab sərgiləri mövzu ilə əlaqədar bir oyanış, çağırış, ayıqlıq xarakteri daşmalı, maraqlı olmalı və kitabxananın elə bir yerində təşkil olunmalıdır ki, oxucuların diqqətindən yayınmasın və hər zaman onları sağlam həyat tərzi keçirməyə, pis vərdişlərdən uzaq olmağa səsləsin. Sərgilərin təşkil edilməsində əsas məqsəd mövzuya dair ədəbiyyat və sənədləri oxucuya asanlıqla axtarıb tapmaqda yardımçı olmaqdır. Ümumiyyətlə, kitabxanaçı narkomaniyaya dair istənilən tədbir keçirərkən, ilk növbədə gənc və yeniyetmələrin diqqətini narkomaniyadan törənən ağır bəlalara yönəltməlidir. Onun ağır fəsadları, ailənin başına gələ biləcək müsibətlər və nəhayət, şəxsin öz taleyi, sonrakı işgəncəli həyatı bütün açıqlığı ilə oxucuların nəzərinə çatdırılmalıdır. Tədbirin keçirilməsinin başlıca məqsədi ondan ibarət olmalıdır ki, gənc və

yeniyetmələr sonrakı faciəli həyatlarını bir neçə saatlıq həzzə qurban verməsinlər. Onlar bir neçə saatlıq sevincin arxasında necə böyük bir fəlakətin olduğunu heç vaxt unutmamalıdırlar. Günümüzün aktual problemlərindən biri də insan oğlunun narkomaniya kimi bir bəlanım qarşısında aciz qalmasıdır. Bəşəriyyəti narahat edən bu qlobal problemlə bütün dünya xalqları mübarizə aparır. Oxucuların sağlam həyat tərzi yaşamaları üçün kitabxanaçılar narkomaniyaya meyilliliyi aradan qaldırmaq məqsədilə geniş maarifləndirici tədbirlər həyata keçirirlər. Yeniyetmələri mənəvi cəhətdən yoxsullaşmağa qoymamaq, onları cəmiyyət üçün layiqli şəxsiyyətlər kimi yetişdirmək kitabxanaçıların qarşısında duran ən ümdə vəzifələrdən biri olmalıdır. Yeniyetmə bilməlidir ki, narkoman cəmiyyət üçün qiymətini itirmiş bir varlıqdır. Narkomaniya ürək-damar sistemində, qaraciyərdə geri dönməyən proseslər törədir. Narkomaniyaya tutulmuş orqanizm tədricən dağılır, bu nəhayət ölümlə nəticələnir. Bütün bunları nəzərə alaraq, narkomaniyanın müalicəsinə tez başlamaq lazımdır. Çünki pozulmuş funksiyaların bərpası gecikdirilərsə, müalicə çətinləşə bilər. Düşünmək lazımdır ki, gələcək bu gündən sağlam nəsil gözləyir. Məktəbliləri bu pis vərdişlərdən uzaqlaşdırmaq üçün onların arasında “Narkomaniyaya yox deyək!” mövzusunda inşa müsabiqəsinin keçirilməsi yaxşı nəticələr verə bilər. Mövzunu işləyərkən uşaqlar müvafiq ədəbiyyatı oxuyub, internetdən lazımi informasiyanı almış olacaqlar. Bu da istər-istəməz onlara narkomaniya və alkoqolizmin pis vərdişləri ilə bağlı məlumatlanmasına səbəb olacaq. Nəticələr yoxlanıldıqdan sonra ilk üç yerin sahibi mükafatlandırılırsa bu uşaqların öz hüquqlarını öyrənmək həvəsini daha da artırır. Eyni adda rəsm müsabiqəsinin keçirilməsi də yaxşı nəticələr verər.

Məktəblərdə valideynlərlə görüşün təşkil edilməsi də bu sahədə böyük irəliləyişlərə səbəb olar. Valideynlər uşaqların və onların fiziki əqli inkişafının qayğısına qalmağa və onları vətənin layiqli vətəndaşı kimi böyütməyə borcludurlar. Valideynlər öz hüquq və vəzifələrini uşaqlarına aşılmalı və onları düzgün istiqamətləndirməlidirlər. Məktəblilərlə “Narkomaniyaya yox deyək!?” adlı disputun keçirilməsi yaxşı nəticələrə gətirib çıxarar. Belə ki, uşaqlarla bu haqda söhbətin aparılması onların bu sahədə maariflənməsinə kömək edə bilər. Tədbirə hər hansı bir uşaq hüquqları təşkilatının nümayəndəsini dəvət edərək uşaqları maraqlandıran sualların cavablandırılmasına şərait yaratmaq da məqsədə uyğundur. Uşaqlarla bu mövzuda danışarkən slaydlardan istifadə olunması, narkomaniyanın fəsadlarının daha yaxşı başa düşmələrinə yardımçı olar. Bu məqsədlə müvafiq slaydları da onlara təqdim etmək olar. Narkomaniya ilə bərabər məktəblilərə alkoqolizm və papirosun da insan orqanizminə vurduğu ziyanlardan danışmaq lazımdır. Narkomaniya və alkoqolizmin pis vərdişlərini özündə əks etdirən İsmayıl Qarayevin “Məni tanıdınmi?”, kimi əsərlərinin oxuculara tövsiyə olunması məqsədəuyğun ola bilər. Belə ki, bu əsərlərin hər birində insanların acınacaqlı vəziyyəti, bir parça çörək uğrunda qatlaşdıqları iztirab, təhsil ala bilməmələri hazırki dövr üçün də müəyyən qədər xarakterikdir. Məlumdur ki, kitab müzakirələri və oxucu konfransları uşaq kitabxanaları üçün kitab təbliğində böyük əhəmiyyət daşıyır. Bunlar məktəbli oxucuların formalaşmasına, dünyagörüşlərinə və əxlaq tərbiyəsinə böyük təsir göstərir. Alkoqolizm, QİÇS və narkomaniya ilə mübarizəyə həsr edilmiş mövzularda olan tədbirlərin keçirilməsi də yerinə düşər. Belə zəhərli, pis vərdişlərdən uzaq olmanın ən asan yolu uşaqlarımızı idmana həvəsləndirmək, boş vaxtlarını idmanla bağlı əyləncəli oyunlarla keçirməsinə çalışmalıyıq. Qeyd etmək lazımdır ki,

narkomaniyaya qarşı mübarizəyə dair ədəbiyyatın mövzusu oxucuların yaş, bilik səviyyəsi, dünyagörüşünə bu və ya digər kitabın məzmununu müstəqil surətdə başa düşmək, onu təhlil etmək və müəyyən əməli nəticələr çıxara bilmək bacarıqlarına uyğun olmalıdır. Məhz buna görə də oxucular üçün keçirilən kitab müzakirələri və oxucu konfranslarının daha canlı və maraqlı olmasına çalışmaq lazımdır. Oxucular üçün qeyd etdiyimiz mövzulardan bəhs edən ədəbiyyatın müzakirəsini, onların mütaliə marağını artırmaq və oxuduqlarını dərinlən başa düşmələrini təmin etmək üçün kitabxanaçılara müsahibə, sual-cavab, viktorina tədbirlərindən istifadə etmələri məsləhət görülür.

Yeniyyətlərin mənəvi-əxlaq tərbiyəsi, onlar arasında cinayətkarlığın, narkomaniyanın və digər mənfi meyillərin azaldılması və aradan qaldırılması vəzifəsi hər bir təhsil-tərbiyə müəssisəsinin, bu sahədə çalışan hər bir işçinin qarşısında duran məsul vəzifədir. F. Köçərli adına RUK-sı olaraq kitabxanamızda vaxtaşırı bu mövzuya müraciət olunur, narkomaniyaya qarşı təbliğat işləri aparılır. Sona Xəyalın kitabından götürülmüş “İnsanın düzgün tərbiyəsi, sağlamlığı, cəmiyyətdə saf mövqeyi qarşıda duran ən böyük vəzifələrdən biridir. Bu vəzifənin yerinə yetirilməsi üçün cəmiyyətin hər bir üzvü məsuliyyət daşıyır. Heç kəs bu işdən kənar qalmamalıdır. Düşünmək lazımdır ki, gələcək bu gündən başlayır” sözləri kitabxanaçıların qarşısında duran məsuliyyətli bir vəzifəni həyata keçirməyə sövq edir.

Məsələn: F.Köçərli adına Respublika Uşaq kitabxanası "Narkomaniyaya yox deyək!" devizi altında tədbirlər planına uyğun olaraq məktəblərdə, internat və uşaq evlərində tədbirlər keçirmişdir. Gəlin, gördüyümüz bu səmərəli fəaliyyətimizə qısa nəzər salaq.

2011-ci il aprelin 26-da F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasında “Narkomaniyaya yox deyək!” mövzusunda treninq-mühazirə keçirildi. Tədbirdə kitabxananın əməkdaşları, Nəsimi rayonundakı 42 sayılı məktəbin müəllim və şagirdləri iştirak etdilər. Kitabxanaçılarımız uşaqlarla treninq-mühazirə keçirib, narkomaniyanın dəhşətli fəsadları, ona qarşı mübarizə tədbirləri haqqında geniş məlumat verdilər. Tədbir iştirakçılarına bu bələdan törəyən QİÇS xəstəliyi (Qazanılmış İmmun Çatışmazlığı Sindromu) haqqında geniş məlumat verildi, narkomaniyaya aludə olmuş yeniyetmələrdən alınan müsahibələri onların diqqətinə çatdırıldı. Tədbirdə narkomaniyanın fəsadlarını özündə əks etdirən “Narkomaniya nədir?” adlı çarxlı təqdimat slaydları nümayiş etdirildi. Tədbirdə iştirak edən Bakı Şəhər Narkoloji Dispanserin həkimi Təriqə Quliyeva şagirdləri maraqlandıran bütün sualları cavablandırıldı. Məktəblilərin narkomaniya ilə bağlı bilgiləri komandalar şəklində interaktiv oyun əsasında yoxlanıldı, daha yaxşı plakat hazırlayaraq təqdim edən komanda mükafatlandırıldı. Digər tədbir iştirakçılarına kitabxananın təsis etdiyi “Göy qurşağı” jurnalı verildi. 2011-ci ildə Yasamal rayonundakı 60 nömrəli orta məktəbdə “Narkomaniya- Ağ ölüm” mövzusunda tədbir keçirildi. Tədbirdə ümumbəşəri bir problemə çevrilən narkomaniyanın fəsadlarından söz açıldı. Qeyd edildi ki, narkomaniyaya qurşananlar təhsilə, işə, ailəyə, dostlarına maraqlarını itirir və özlərini cəmiyyətdən təcrid edirlər. Beləliklə də insan həyatı zəhərlənir. Buna görə də ümumbəşəri problemin profilaktikası sahəsində Azərbaycanda da bu cür məqsədyönlü proqramlar həyata keçirilir. Tədbirdə "Resurs" Gənclərin İnkişafı İctimai Birliyinin sədri Samir Mehdizadə qeyd etdi ki, ilk öncə ailə tərbiyə ocağıdır. Ona görə də ailədə və ailədaxili münasibətlərdə sağlam psixopedaqoji mühitin olması çox zəruridir. Psixoloq Səidə

Musayeva və başqaları çıxış edərək narkomaniyaya qarşı aparılan maarifləndirmə işlərinin əhəmiyyətindən danışdılar. 2012-ci ildə Məlumat biblioqrafiya şöbəsi Narkomaniya ilə mübarizə sahəsində maarifləndirmə işi aparmaq məqsədilə “Sağlam həyat tərzini keçirək” başlığı altında buklet hazırlamışdır. Bu bukletdə Azərbaycan Respublikasının “Gənclər siyasəti ” və “Narkoloji xidmət və nəzarət haqqında ” qanunlarının maddələri öz əksini tapmış və yeniyetmələr arasında təbliğat işi aparmaq üçün ədəbiyyat siyahısı verilmişdir. Həmin buklet kitabxanada və kitabxananın məktəb və məktəbdənkənar tərbiyə müəssisələrində təşkil etdiyi tədbirlərdə uşaqlara paylanmışdır. Bundan başqa Məlumat-biblioqrafiya şöbəsi texniki-humanitar liseyində, məktəblərdə yuxarı sinif şagirdləri üçün “Sağlam həyat tərzini keçirək” başlığı altında sərgi icmalları da təşkil etmişdir. Bu sərgilərdə kitabxanaçılar hər şeydən əvvəl bu mövzuya aid olan dövlət sənədləri haqqında yeniyetmələrə məlumat vermiş, narkomaniyanın fəsadları haqqında açıq söhbət aparmışlar. Sərgidə nümayiş etdirilən İ. Qarayevin “Məni tanıdınmi?”, Ç. Abdullayevin “Mavi mələklər” və “Qisasın ölçüsü”, E.Elatlının “Görünməyən izlər”, N. Əfəndiyevanın “Gəlin, söhbət edək”, S.Xəyalın “Təbiət, təbabət və insan: tibbi-bioloji yazılar” kitabları uşaqların diqqətini cəlb etmişdir. Kitabxanaçılar həmin kitablar haqqında oxuculara geniş məlumat vermişdir. Bu tədbirlər uşaqların bu mövzuda olan ədəbiyyata marağını artırmış və oxucu sorğularının çoxalmasına səbəb olmuşdur. 2013-cü il 27 may tarixində 2 sayılı filial SOS uşaq kəndində “Gələcəyə sağlam addımlarla” mövzusunda tədbir keçirdi. Tədbirdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2271 sayılı sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və prekursorların qanunsuz dövriyyəsi və narkomanlığın yayılmasına qarşı mübarizə üzrə

dövlət proqramı"nın əhəmiyyəti haqqında dinləyiciləri ətraflı məlumatlandırdı. Daha sonra Xətai rayon Gənclər və İdman İdarəsinin əməkdaşı çıxış edərək narkotik maddələrə aludəçiliyin ən çox yeniyetmə və gənclər arasında təsadüf olduğunu vurğuladı, bunun da ağır nəticələri ailə münaqişələri, qeyri - normal həyat tərzini, xəstə uşaqların həyata gəlməsi və s. problemlərlə müşayiət edildiyini söylədi. Çıxışlardan sonra yeniyetmələr arasında narkomanlığa aludəçiliyin ilkin mərhələlərdə aradan qaldırılması yollarının təhlili haqqında fikir mübadilələri aparıldı, məsləhət və tövsiyələr dinləndi, şagirdləri maraqlandıran suallar cavablandırıldı. Tədbirin sonunda SOS uşaq kəndinin sakinlərinin çəkdiyi rəsmilərə baxış keçirildi. Sərgi iştirakçılarına hədiyyələr verildi. 3 iyun 2013-cü ildə kitabxananın oxu zalında "Narkomaniyaya qarşı mübarizə və sağlam həyat tərzini" mövzusunda tədbir keçirildi. Tədbirdə oxucular arasında rəy sorğusu aparıldı, slaydlara baxıldı, maarifləndirici məlumatlar verildi. Azərbaycan Uşaq Birliyinin nümayəndəsi Dadaş Əhmədov bildirdi ki, narkomaniya bəşəriyyətin bəlalarından biridir. BMT-nin 1987-ci il Konvensiyasına daxil olan ölkələrin "Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə haqqında" Bəyannaməsinə əsasən 26 iyun " Narkomaniya və narkotiklərin qeyri-qanuni dövriyyəsinə qarşı Ümumdünya mübarizə günü " kimi qeyd olunur. Ayır-ayrı dövlətlər ildən-ilə narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi ilə səmərəli mübarizə üsullarını və narkomanlığın müalicə metodlarını təkmilləşdirmək və bu sahədə yeni mübarizə üsullarını kəşf etmək istiqamətində səylərini artırır. Fərdi şəkildə və ya beynəlxalq əməkdaşlıq çərçivəsində bu problemə qarşı birgə mübarizə aparılmasına baxmayaraq, dünya üzrə narkomaniyaya düşən insanların sayı ildən-ilə artmaqdadır. Müxtəlif adamlar tərəfindən eyni

İynədən venadaxili narkotik maddə qəbul etməyə görə 90 faiz narkoman QİÇS xəstəliyinə yoluxmuşdur. Son illər Respublikamızda narkotik vasitələrə və bihuşedici maddələrə qarşı mübarizə xeyli güclənmiş, bu sahəyə cavabdeh olan dövlət orqanları ilə yanaşı, QHT-lər, ictimai təşkilatlar da fəallığı xeyli artırmışdılar. Bununla yanaşı, Azərbaycanda narkomaniyaya qarşı mübarizə üzrə maarifləndirmə işlərinin səviyyəsi də artırılmalıdır. Narkotiklərdən istifadənin təhlükəli nəticələri üzrə maarifləndirmə lazımı səviyyədə aparılmadığından, ölkədə narkomaniya “cavanlaşır”. Bu istiqamətdə maarifləndirmə nəinki Bakıda, həm də ölkənin bütün regionlarında aparılmalıdır. Onun sözlərinə görə, narkomaniyaya qurşanan şəxsləri sonradan müalicə etmək çox çətin olur. Belə ki, narkotik vasitə qəbul edən şəxslər oğurluğa da meyilli olurlar. Tədbirin sonunda orta məktəb şagirdləri ilə tədbir iştirakçıları arasında dialoq aparıldı. Şagirdlər narkomaniyanın törətdiyi bəlalardan danışdılar və belə halları pislədilər. Həmçinin şagirdlər məişət zorakılığı ilə bağlı mövzularda tədbir iştirakçılarına suallar ünvanladılar. Anket test sorğuları müzakirə edildi.

İl ərzində bir sıra məktəblərdə bu mövzuda yazan yazıçılarla oxucuların görüşləri təşkil olunmuşdur. Bakının Yasamal rayonundakı 53 sayılı məktəbin yuxarı sinif şagirdləri ilə E.Elatlının “Görünməyən izlər” kitabının müzakirəsi keçirilmişdir. Həmçinin xalq yazıçısı, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin katibi, PEN klubun vitse-prezidenti, hüquq elmləri doktoru, “Şöhrət” ordenli Çingiz Abdullayevlə görüş keçirilmişdir. Tədbirdə Ç.Abdullayevin həyatı, yaradıcılığının əsas istiqamətləri haqqında “Bizim əbədi Dronqo” adlı çarxlı slaydın nümayişi ilə rus və azərbaycan dillərində məlumat verilmişdir. Görüşdə yazıçının “Göy mələklər”, “Qisasın ölçüsü” kitablarının müzakirəsi keçirilmişdir. Keçirilən bu

tədbirlər yeniyetmələri vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunmağa, əsl vətəndaş kimi formalaşmağa, intellektual səviyyələrini daim yüksəltməyə, dünyagörüşünü genişləndirməyə bir çağırış oldu. Yeniyetmələrin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunmasında, onlarda elmə, biliklərin əldə edilməsinə maraq oyadılmasında bu cür tədbirlərin əhəmiyyəti böyükdür.

Böyüməkdə olan gənc nəslin hüquqi baxımdan tərbiyələndirilməsi üçün uşaq cinayətkarlığı ilə mübarizə:

Yetkinlik yaşına çatmayanların hüquq tərbiyəsində məktəblərin, pedoqoji müəsisələrin, uşaq təşkilatlarının, kitabxanaların xüsusi rolu vardır. Məhz bu kollektivlərin həyata keçirdikləri tədbirlər nəticəsində onlarda cəmiyyət hadisələri haqqında xüsusi təsəvvür yaradılaraq, həyat hadisələrinə düzgün yanaşmaq üçün onlara zəmin yaradılır. Yaş artıqca yeniyetmələrdə cinayət hüquq normalarını öyrənməyə maraq da güclənir. Bu psixoloji meyl əsasən VII – IX sinif şagirdləri üçün səciyyəvidir. Belə ki, azyaşlılar barəsində cinayətmə, onları cinayətə cəlb etmə məsuliyyəti ağırlaşdıran hallardır. Yetkinlik yaşına çatmayanları cinayətkarlığa, alkoqolizmə, narkomaniyaya cəlb etmə, və s. görə də ciddi cəzalar tətbiq olunur. Millətin gələcəyini müəyyənləşdirən o millətin uşaqları, gəncliyidir. Dünənin uşaqları bu günün gəncləri, bu günün gəncləri isə sabahın gələcəyidir. Sabahın idarəçiləri, sabahın ailə başçılarıdır. Ancaq bəzi problemlər var ki, bu dilindən, irqindən asılı olmayaraq hər bir millətin problemidir. Spirtli içkilərə aludəçilik, narkomaniya, “QİÇS” belə problemlərdəndir. Yetkinlik yaşına çatmamışların cinayətkarlığına qarşı mübarizəni gücləndirmək, bu sahədə görülən işlərin

səmərəliliyini artırmaq məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının kabineti 6 mart 1995-ci iltarıxdə “Azərbaycan Respublikasında yetkinlik yaşına çatmamışların cinayətkarlığına qarşı mübarizə” üzrə Respublika Kompleks proqramı haqqında qərar qəbul etmişdir. Bu qərara əsasən Azərbaycanda ən çox yetkinlik yaşına çatmamış uşaqların aludə olduğu dövriyyədə olan narkotik vasitələrlə mübarizənin gücləndirilməsi haqqında tədbirlər gücləndirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Yetkinlik yaşına çatmayanlarla cinayətkarlığa qarşı mübarizə sahəsində F. Köçərli adına Respublika Uşaq kitabxanasının rolu böyükdür. Kitabxanada hüquq təbliğinə dair hər hansı tədbirlərin maraqlı və canlı olmasına xüsusi diqqət yetirilir.

Uşaq və yeniyetmələr arasında hüquqi biliklərin təbliği bu işdə əsas yer tutur. Belə ki, hüquq məsələlərinə dair mühazirələr, viktorinalar, söhbətlər, ədliyyə, məhkəmə, polis, prokurorluq işçiləri ilə görüşlər təşkil edilməli, hüquq mövzusunda konfranslar keçirilməlidir. Bu mövzuda kitabxanada kinofilmlərə, teatr zallarında uşaqlarla teatr tamaşalarına kütləvi baxış keçirilməsi məsləhətdir. Məlumdur ki, kitab müzakirələri və oxucu konfransları uşaq kitabxanaları üçün kitab təbliğində böyük əhəmiyyətə malikdir. Bunlar məktəbli oxucuların formalaşmasına, əxlaq tərbiyəsinə böyük təsir göstərir. Məhz buna görə də kitabxanalarda narkomaniyaya qarşı mübarizə mövzusunda, hüquqi mövzuda, cinayətkarlıqla mübarizə mövzularında bu kimi tədbirlərin keçirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Kitabxanada ekskursiya təşkil edib, oxucuları Arzu Soltanın qələmə aldığı İntiqam Soltanın səhnələşdirdiyi “Xaşxaşın göz yaşı” tamaşasına aparmaqla Narkomaniya mövzusunda səmərəli təbliğat işi aparmış olarıq. Bildiyimiz kimi Bakı Uşaq

Teatrının repertuarında olan narkomaniya və QİÇS mövzusunda həsr olunmuş “Xaşxaşın göz yaşı” tamaşası QİÇS-lə mübarizədə ən yaxşı fəaliyyət kimi Sağlamlıq Hüquqları Klinikasının keçirdiyi müsabiqənin qalibi olub.

Ümumiyyətlə yetkinlik yaşına çatmayanlar arasında cinayətkarlığa qarşı mübarizə məqsədi ilə oxucular arasında “Azərbaycan ədəbiyyatında sərxoşluq əleyhinə mübarizə motivləri”, “Azərbaycan dedektiv ədəbiyyatı”, Ç. Abdullayevin Göy mələklər”, E. Elatlının “Görünməyən izlər, X. Əlizadənin “Zəncir”, A. Əliyevin “Cəhənnəmə gedən yol”, İ. Qarayevin “Məni tanıdınmı” “ Cəmşid Əmirovun romanları və s. əsərlərin müzakirəsini keçirmək məqsədəuyğundur. Belə ki, bədii ədəbiyyat ictimai fikrə təsir göstərmək imkanına malikdir.

Müxtəlif tədbirlərdə əyani vəsait kimi Narkomaniya ilə bağlı hazırlanmış slaydlar isə tədbiri, mövzunu daha canlı edir. Bu vəsaitlər kitabxanaçılara narkomaniya ilə bağlı metodik köməklik etmək məqsədilə kitabxananın clb.az saytında yerləşdirilmişdir. Hazırlanmış ədəbiyyat siyahısında narkomaniya ilə bağlı müvafiq dövlət sənədləri göstərilmişdir. Uşaq cinayətinə qarşı mübarizənin təbliğ edilməsi üçün kitabxanamızda uşaqların hüquqi biliklərə dərinlən yiyələnməsi üçün kitabxanaçılarımızın gündəlik qəzet və jurnallarda dərc edilmiş qanunlarla oxucuları yaxından tanış edilməsi böyük əhəmiyyət daşıyır. Məktəbli oxucular arsında isə bu bilikləri bu sahədə müxtəlif kitab təbliği formaları ilə həyata keçirilir.

Hər bir məktəblidə milli mənlik şüurunun formalaşdırılması onun cəmiyyətdə, ictimai münasibətlərin bütün sistemində tutduğu və oynadığı rolu müəyyənləşdirir, onun mənəvi keyfiyyətlərinin qabarıq ifadəsinə çevirir. Maddi və mənəvi zəmində tərbiyə olunan məktəbli özünün, xalqının varlığını

dərk edir, torpaq, Vətən, xalq, millət kimi böyük arzular və müqəddəs amallar dünyasına daxil olur. Bu çox mürəkkəb prosesdə onun mənəviyyəti, əqidəsi, dünyagörüşü formalaşır. Məktəbli dərindən-dərinə dərk edir ki, əzəmətli ağaclar öz kökləri üzərində dayandığı kimi hər bir şəxs də öz xalqı, öz milləti içərisində təşəkkül tapır, öz xalqına, öz millətinə xidmət edir. Milli şüur formalaşdıqca məktəblidə milli ləyaqət tərbiyə olunur. Məktəbli oxucu belə bir həqiqəti dərk edir ki, millət və xalqın, Vətənin, doğma yurdun taleyi onun taleyinə qovuşur, şəxsi ideal və arzuların tərkib hissəsinə çevrilir. Böyüməkdə olan nəslin milli şüurunun və milli ləyaqətinin tərbiyə edilməsində, mədəniyyətimizin, tariximizin, ədəbiyyatımızın onlara düzgün öyrədilməsində kitabxanaçılarımızın, xüsusilə uşaq kitabxanaçılarının qarşısında mühüm vəzifələr dayanır. Bu məqsədlə kitabxanaçılar məktəbli oxucuları dərsliklərdən kənara çıxararaq digər bədii nümunələrlə tanış etməli və onları həmin əsərləri oxuyub nəticə çıxarmağa istiqamətləndirməlidirlər. Məktəblilərdə milli şüuru formalaşdıran imkanlar daha geniş və əhatəlidir. Bu imkanlar sırasında müəllim şəxsiyyəti, dərsliklər, informasiya vasitələri xüsusilə də mənəvi xəzinəmiz olan kitabxanalar mühüm rol oynayır. Məktəbli oxucuların həyatın fəal mübarizləri kimi pak və səmimi duyğularla Vətənə, xalqa bağlılıq ruhunda ləyaqətli vətəndaş kimi tərbiyə edilməsi üçün müəllimlərlə yanaşı kitabxanaçılar da sinifdən xaric tədbirlərdə dərs prosesini sıx şəkildə əlaqələndirməli və bu əlaqələri bacarıqla hissələrin, duyğuların əməli tərbiyəsinə yönəltməyə çalışmalıdırlar. Ölkəmizdə bir sıra intellektual gənclər klubları fəaliyyət göstərməkdədir. Təəssüflər olsun ki, hər bir gənc bu cür klublara maraq göstərmir. Yaxşı olardı ki, kitabxanalarda da intellektual klublar təşkil olunsun və vaxtaşırı həmin klubların yarışları təşkil olunsun. Bu kimi klubların kitabxanalarda da

təşkili oxucularımızın intellektual səviyyələrinin yüksəldilməsinə yardımçı olar. Gənclərin fikir və düşüncələrini öyrənmək üçün onlar arasında müsahibənin keçirilməsi məqsədə uyğundur. Onu da deyək ki, müsahibə oxucuları öyrənməyin ən yaxşı üsullarındandır. Müsahibənin ali təhsil və orta məktəb kitabxanalarına müraciət edən tələbələr arasında keçirmək daha yaxşı olar.

Yeniyyətlər bir çox hallarda problemini çözmək üçün içki, siqareti çıxış yolu seçirlər. Bunun qarşısını almaq üçün kitabxanada "Öz həyatını zəhərləmə, yaşamaq üçün hə de", "Həyatını məhv etmə", "Həyatı sev və insan kimi yaşa", "Mütaliə edək" kimi şüarların yer aldığı slayd-şou hazırlamaq, narkomaniya bəlasının yaranması, yayılması və dəhşətli nəticələri əks etdirmək olar. Tədbirə Bakı Şəhər Narkoloji Dispanserinin həkimlərini də dəvət etmək olar. Tədbir zamanı uşaqlar erkən yaşlarında narkotik aludəçisi olaraq AİDS-ə yoluxan gənclərdən alınan müsahibələrlə də tanış ola bilərlər. Sonda məktəblilər arasında mövzu ilə bağlı sual-cavab yarışı keçirmək olar. Yaxşı olar ki, mövzunu daha yaxşı anlayan və onu ifadə edənlərə kitabxana tərəfindən hədiyyələr təqdim olunsun. Narkomaniyaya qarşı mübarizə üsullarından biri də, gənclərimizin xüsusi maraq və meyillərinin aşkar edilməsini nəzərdə tutan müəyyən tədbirlərin keçirilməsidir. Həmin tədbirlər aşağıdakı problemləri əhatə etməlidir:

1. Yeniyyətmə və gənclərin təşəbbüslərinin dəstəklənməsi;
2. Yeniyyətlərin asudə vaxtının səmərəli təşkil olunması;
3. Onlarda vətənpərvəlik hissinin aşılınması;
4. Uşaq və yeniyyətlərin sağlamlığının qorunması məqsədilə onların zərərli vərdislərdən uzaqlaşdırılması üçün tədbirlərin görülməsi;
5. Yaradıcı gənclərin üzə çıxarılması;

Müasir dövrdə kitabxanalarda yeniyetmə və gənclərin bir sıra problemlərinin aradan qaldırılması üçün müvafiq tədbirlər görülməlidir. Belə ki, bir sıra problemlərlə əlaqədar kitabxanalarda aksiyaların, gənclərlə görüşlərin və müəyyən tədbirin həyata keçirilməsi məqsədəuyğun olardı. Yeniyetmələr arasında narkomaniyaya qarşı mübarizə mövzusunda maarifləndirmə işləri aparmaq üçün öz yaşadlarının onlarla söhbəti daha da təsirli olar. Həmçinin gənc oxucularımızın ideya və maraqlarını öyrənmək məqsədilə dəyirmi masanın keçirilməsi də məqsədə uyğundur. Gənclərin həyatının yaxşılaşdırılmasında mühüm rol oynayan gənclər təşkilatlarının nümayəndələri tədbirə dəvət olunur. Tədbir zamanı gənclər və təşkilat nümayəndələri məruzə edirlər. Gənclərimizin öz ideyaları, gələcək planları barədə çıxışları dinlənir. Hər bir gənci narahat edən problemlər dinlənildikdən sonra əlaqədar təşkilat üzvləri tərəfindən onların suallarına açıqlıq gətirilir.

Oxucularla söhbət:

Kitabxanaçı narkomaniyadan bəhs edən sərgi təşkil edir, slayd hazırlayır. Oxuculara bu haqda məlumat verir. Söhbət zamanı kitabxanaçı “Tibb qəzeti”, “Ailə həkimi” jurnalındakı məlumatlardan da istifadə edə bilər.

Kitabxanaçı:

Narkotik ilk növbədə insanın sağlamlığına ziyan vurur. Narkomaniya orqanizmin zəifləməsinə, bədənin arıqlamasına və fiziki gücün zəifləməsinə gətirib çıxarır. Orqanizmin zəhərlənməsi daxili orqanların - qara ciyər və böyrəyin zəhərlənməsinə gətirib çıxarır. Narkomanlar içərisində ən geniş yayılmış xəstəlik hepatit və QİÇS-dir. Narkotikdən istifadə edənlərdə baş beyinin qabığı 7 dəqiqədən sonra ölməyə başlayır. Əlbəttə bütün qabıq birdən ölmür, bu yavaş gedən

prosesdir. Buna görə də bir çox narkoman yaşamaqda qalır. Amma onlar natamam insan olurlar. Elələri olur ki, hərəkət edə bilmirlər, heç bir reaksiya göstərmir, düşünmür. Onların beyni ancaq fizioloji prosesləri idarə edir. Məsələn, onları yedirdikdə yeyir, əşyalardan istifadə edə bilmir, danışa bilmirlər. Narkotikin olmaması əsəbləşməyə və hirsələnməyə gətirib çıxarır. Böyük narahatçılıq başlayır. İnsan artıq bir işlə məşğul ola bilmir. Narkotikə aludə olan insan hər bir alçalmağa, iyirənc hərəkət etməyə məcbur olur. Həmin insanın bütün maraqları, ümüdləri və qarşısına qoyduğu məqsədləri getdikcə sönür.

Siqaret: Siqaretin tərkibi xərçəng xəstəliyi yaradan maddələrlə zəngindir. Onun təribində 3700-ə qədər zərərli maddə var. Və bu zərərli maddələr siqaretlə birgə alınan hər nəfəsdə insan orqanizmini zəhərləyir. Bunun nəticəsində ciddi xəstəliklər meydana gəlir. Dünyada hər 13 saniyədə bir insan siqaretlə bağlı xəstəliklərdən dünyasını dəyişir. Hər il dünya miqyasında 2 milyon yarım insan siqaretə görə ölür. Bu ölümlərin başlıca səbəbi isə ağciyər xərçəngidir. İkinci səbəb isə ürək xəstəlikləri və xərçəng xəstəliyidir. İnsanlar olduqca ehtiyatlı olmalıdırlar.

Alkoqol: Alkoqol dildə, dodaqda, qırtlaqda xərçəng xəstəliyinin yaranmasına səbəb olur. O həm də ürək-damar xəstəliklərinin törədicisidir. Spirtli içkinin insan orqanizminə olduqca böyük təsiri var: qaraciyər, mədə-bağırsaq, baş beyin, ürək alkoqoldan istifadə zamanı ən çox zədələnən orqanlardır. Bildiyimiz kimi, mədə və bağırsaqlarda qidanı həzm etmək üçün fermentlər ifraz edən xüsusi vəzlər yerləşir. Alkoqol bu vəzləri qıcıqlandırdığı halda fermentlər qidanı həzm etmək xüsusiyyətini itirir. Digər tərəfdən alkoqol mədənin hərəkət aktivliyini gücləndirir. Nəticədə qida kifayət qədər həzm olunmayaraq mədəni tərk edir. Gələcək ana spirtli içki qəbul etməklə öz övladını hələ dünyaya gəlməmişdən zəhərləyir, nəticədə xəstə, əqli zəif uşaq dünyaya gəlir.

Gənclərin sağlamlığını təhlükə qarşısında qoyan əsas xəstəliklərdən biri AİDS xəstəliyidir ki, bu barədə gənc oxucuların maarifləndirilməsi olduqca vacibdir. Bu məqsədlə xüsusən məktəblərdə kitabxanaçı tərəfindən maarifləndirici söhbətlərin aparılması yaxşı nəticələr doğurar. Kitabxanaçının maarifləndirici çıxışında aşağıdakı məlumatlar öz əksini tapmalıdır:

AİDS: AIDS xəstəliyi QİÇS, SPİD adları ilə də tanınır. HİV insanın immuqatışmazlığı virusudur. Bu viruslar insan orqanizminin CD4 adlanan hüceyrələrini məhv edir. HİV-ə yoluxmuş insanlarda müdafiə sistemi zəiflədiyinə görə onlar bir çox xəstəliklərə asanlıqla tutulurlar. Bu xəstəliklər ölümə nəticələnir. Virus daşıyıcısı tamamilə sağlam görünə bilər. QİÇS-ə yoluxmuş insan yoluxduğundan xəbərsiz ola bilər. Bu xəstəlik əsasən qanla yoluxur və hər kəs iynə vurdurarkən, salonlara gedərkən ehtiyatlı olmalıdır.

Yeniyyətlər, onu da bilməlidir ki, Respublikamızda QİÇS-lə mübarizə mərkəzi fəaliyyət göstərir. Mərkəzin qaynar xətti (494 99 24) hər zaman insanların müraciəti üçün açıqdır. Eyni zamanda mərkəzin saytı (www.AIDS.az) da fəaliyyət göstərir ki, bura daxil olaraq sizi maraqlandıran sualları əldə edə bilərsiniz. Hətta həmin mərkəzin əməkdaşları ilə gənclərin görüşünün təşkili də mümkündür.

Hər bir yeniyyətə gün ərzində öz öhdəsinə düşən işləri görməklə yanaşı düzgün istirahət etməyi də bacarmalıdır. Lakin onlar istirahət rejimlərini düzgünmü qururlar? Əyləncə anlayışını hər kəs eyni mənada qəbul etmir. Yeniyyətlərimizin çoxu istirahəti kitab oxuyub, mütailə etməkdə, musiqi dinləməkdə, televizora baxmaqda görürsə, böyük bir qismi isə əyləncəni dostlar ətrafında hansısa istirahət mərkəzində dincəlməkdə görür. Bununla əlaqədar kitabxana işçiləri tərəfindən yeniyyətlərimizin düzgün asudə vaxtının

təşkili vacibdir. Kitab oxumaq istirahət etməyin ən yaxşı üsuludur. Britaniyalı psixoloqlar bəyan etmişlər ki, kitab oxumaq başqa üsullarla müqayisədə sakitləşməyə tez bir zamanda kömək edir. Cəmi 6 dəqiqə kitab oxumaq stressin səviyyəsini ikidə üç dəfə endirir. Kitab oxumaq fikri cəmləşdirməyə, ədəbiyyat aləminə daxil olmağa və problemlərdən yayınmağa kömək edir. Kitabxanaçıların bu mühüm verdişi yeniyetmələrə sevdirməsi olduqca vacib amillərdən biridir.

Mütaliəni oxuculara sevdirməyin, onlarla daim ünsiyyətdə olmağın ən yeni üsullarından biri də internetin geniş imkanlarından istifadə etməkdir. Çünki son dövrlərdə internetdən istifadə etməyən çox az adam tapılar. Bunun üçün kitabxanaların internet səhifələrinin fəaliyyət göstərməsi əlbəttə ki, yaxşıdır. Bilirik ki, internetdə Twitter, Facebook kimi məşhur sosial şəbəkələr fəaliyyət göstərir. Bu şəbəkələrdə kitabxanaların səhifələrini yaratmaq və səhifələri şəbəkə istifadəçilərinə təklif etmək olar. Həmin səhifədə kitabxananın şəkilləri, kitabxanaya yeni daxil olan kitabların üz qabıqları yerləşdirilə bilər. Bununla yanaşı gənclər səhifəni yaradan kitabxanaçı ilə söhbət edə bilər, öz problemləri və onları maraqlandıran kitablarla əlaqədar suallarını kitabxanaçıya ünvanlaya bilərlər. Bu həm də kitabxanaçıya gənc oxucuları kitabxanaya yeni daxil olan kitablarla yaxından tanış etmək imkanı verir. Internetdə bu kimi səhifələrin yaradılması həm də oxuculara virtual olaraq müəyyən əsər haqqında fikir mübadiləsi etməyə və müzakirələr aparmağa imkan verir. Gördüyümüz kimi internetin imkanlarından istifadə edərək kitabxana sahəsində mühüm nailiyyətlər əldə etmək olar.

Gənclərdə maarifləndirməni gücləndirmək məqsədilə onların yazıçı və şairlərlə kitabxanalarda görüşünün təşkili yaxşı

nəticələr verir. F. Köçərli adına kitabxana öz iş təcrübəsində bu metoddan geniş istifadə edir. Belə ki, bu cür görüşlər gənclərin savadını, dünyagörüşünü artırır, onları pis vərdişlərdən kənarlaşdırırlar. Bundan əlavə fikir mübadiləsinin aparılması gənclərə öz fikir və düşüncələrini daha yaxşı ifadə etməyə imkan verir. Bu da gələcəkdə azad fikirli cəmiyyətin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Həmçinin oxucuları mütəmadi olaraq kitabxanaya yeni daxil olan kitablar barədə məlumatlandırmaq lazımdır. Bu məqsədlə müasir yazıçılarımızın kitablarından ibarət sərgilər təşkil etmək olar. Sərgidə N. Məmmədlinin “Bu bir oyundur”, “Zəngülə”, “Vəcdan dustağı”, Elxan Elatlının “Pəncərədə görünən kölgə”, “Cəhənnəmdən gələn səs”, “Xəyanət”, “Bakıdan gələn xəfiyyə”, “Qan ləkəsi”, “İtmiş qızın axtarışı”, “ Yeddinci mərtəbədə qətl”, Pərvizin “Yad dildə”, Varisin “Sonuncu ölən ümidlər”, “Bir ovuc torpaq” “Görünməyən izlər”, Çingiz Abdullayevin “Onun qəlbinin üçdə bir hissəsi”, “Veneranın ikinci dəfə həyata gəlməsi”, “Kandaqordan agent”, “Paralel həyat” kitablarını nümayiş etdirmək olar.

Narkomaniyaya qarşı mübarizə istiqamətində **“Gəlin gələcəyimizi qoruyaq”** başlığı altında keçiriləcək tədbir yeniyetmələrimizin bu sahədə maariflənməsinə çox müsbət təsir edə bilər.

Yuxarı sinif şagirdlərindən ibarət oxucular səhnəyə çıxırlar. Zalda uşaq hüquqlarından, narkomaniyaya qarşı mübarizə mövzusunda bəhs edən kitab və rəsm sərgiləri təşkil olunur. Tədbir bu mövzuda slaydın nümayişi ilə başlayır.

I Aparıcı: Azərbaycan gəncliyi müstəqil respublikamız üçün böyük nailiyyətlər qazanmaq iqtidarına malikdir. Bəs bu məqsədlərə çatmaq üçün biz gənclər nə etməliyik?

II Aparıcı: Bildiyimiz kimi inkişafa gedən yol ilk növbədə təhsildən keçir. Elə bu səbəbdən də hamınız təhsilinizə, savadınızı artırmağa xüsusi diqqətlə yanaşmalısınız. Dostlar, çalışın daima intellektual səviyyənizi, savadınızı inkişaf etdirin, pis vərdişlərdən kənar olun. Çünki vətənimizə laiqli bir vətəndaş kimi yetişmək üçün təhsil önəmli şərtlərdən biridir.

I Aparıcı: Dostlar, unutmayın ki, siz artıq cəmiyyətin yetkin üzvüsünüz. Hər addımı atmazdan öncə hərtərəfli düşünün, ziyanlı vərdişlərdən uzaq olmağa çalışın. Heç bilirsinizmi ki, bu kimi vərdişlər insanın gələcək həyatında necə dərin yaralar açə bilər? Elə bu səbəbdən də popiros çəkmək, içki içmək, narkotikdən istifadə etmək kimi pis vərdişlərdən uzaq olun. Buna nail olmaq üçün ilk növbədə ətrafınıza yaxşı dostlar toplayın.

II Aparıcı: Unutmayın ki, dostluq bütün hisslərin, bütün münasibətlərin ən ülvisi, ən əvəzolunmazı və ən önəmlisidir. Dostluq olmadan sevgi olmaz, dostluq olmadan heç bir münasibət baş tutmaz, dostluq olmadan inam, dəyər və səmimiyyət olmaz. Atalarımız əbəs yerə deməyiblər ki, “Dostunu mənə göstər, sənə kim olduğunu deyim.” Odur ki, özünüzə yaxşı dostlar qazanın və özünüz də yaxşı dost olmağa çalışın! Gəlin unutmayaq ki, dostluq təkcə insanların şəxsi münasibəti olmaqla qalmır, bu zamanla cəmiyyətdə münasibətlərin yaxşılaşmasına, qonşu dövlətlərlə əlaqələrin möhkəmləndirilməsinə gətirib çıxarır.

(Oxucu: Elmir Gəncəlinin “Dostluq” şeirini söyləyir.)

I Aparıcı: Dostlar, siz hər zaman vətənimizin xidmətində durmalı, onun gələcək inkişafında yaxından iştirak etməlisiniz. Unutmayaq ki, vətənimizi yadellilərdən qorumaq kimi mühüm

bir vəzifə də biz gənclərin üzərinə düşür. Belə ki, hər bir oğlan hərbi xidmətini yerinə yetirməklə vətən qarşısında öz borcunu yerinə yetirməlidir. Vətənə məhəbbət, anaya, xalqa, ailəyə olan məhəbbət deməkdir. Bunun üçün sağlam olmaq, sağlam ruhda böyümək lazımdır.

(Oxucu Mirvarid Dilbazinin “Vətən oğulsuz olmasın” şeirini söyləyir)

II Aparıcı: Hər bir şəxs gələcəyini düşünərək yaşayır, çünki hər bir günün sabahı var. Müasir gənclərimiz həm öz, həm də ümumilikdə Azərbaycanımızın gələcəyi üçün daim çalışmalı, pis vərdişlərdən kənar durmalıdır. Gəlin, vətənimizi göz bəbəyimiz kimi qoruyub onun keşiyində duraq. Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin və hörmətli prezidentimiz İlham Əliyevin bizə olan etimadını doğruldaq. Azərbaycanımızı gündən-günə inkişaf etdirək.

I Aparıcı: Bu gün vətənimizin keşiyində duran bir çox gənclərimiz var. Hal-hazırda onların sayəsində torpaq üzərində rahat gəzirik. Bunun üçün onlara borcluyuq. Onlar ən müqəddəs borclarını yerinə yetirirlər. Vətənə olan borclarını! Biz hamımız pis vərdişlərdən əl çəkməli, Vətənimizin, xalqımızın etimadını doğrultmalıyıq. Məhz bu gənclər haqda Heydər Əliyev demişdir: “Orduda xidmət edən gənclər bizim dəyərli vətəndaşlarımızdır. Onların əksəriyyəti gənclərdir. Onlar vətəni qoruyurlar, düşmənlə üzbəüz mövqedə dayanırlar, Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyur və möhkəmləndirirlər. Lazım gələndə məhz onlar doğma torpaqlarının azad olunması üçün ilk addımı atacaqlar”.

II Aparıcı: Vətənpərvərlik Vətənə, doğma torpağa, xalqa, onun dilinə, adət-ənənələrinə, mədəniyyətinə məhəbbət deməkdir. Əsl vətəndaş isə Vətənin içində gəzən yox, Vətənin

özünü öz içində gəzdirəndir. Əsl Vətəndaş Vətəni ana qədər sevən, əzizləyən, qoruyandır.

Gəlin, biz də əsl vətəndaş olmaq üçün Vətənimizi göz-bəbəyimiz kimi qoruyaq. Çünki, Vətən hər şeydən ucadır! Bunu hər bir kəs dərk etməli, zamanını səmərəli işlərə sərf etməli, pis vərdişlərdən kənar gəzməlidir. Onda yenilməz olarıq!

I Aparıcı: Əziz oxucular. Bildiyimiz kimi “Xaş-xaşın göz yaşı” tamaşası Avropa Şurasının Pampidou Qrupu tərəfindən narkotiklərə qarşı mübarizədə gənclərin fəal iştirakı ilə həyata keçirilən innovativ layihə olaraq tanınıb və 80 layihə arasında ilk üçlüyə düşüb. Bu AİDS mövzusunda Azərbaycanda hazırlanmış ilk maarifləndirici teatr tamaşasıdır. İndi isə gəlin, bəşəriyyəti düşündürən və narahat edən ən ağırlı problemlərdən biri, cəmiyyətin ciddi bəlasına xalqın, millətin təhlükə mənbəyinə çevrilən narkomaniyaya həsr edilmiş Arzu Soltanın qələmə aldığı, İntiqam Soltanın quruluş verdiyi “Xaş-xaşın göz yaşları” adlı tamaşaya yuxarı sinif şagirdlərinin ifasında tamaşa edək.

Nəticə

“Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə və narkomanlığa qarşı mübarizəyə dair 2013-2018-ci illər üçün Dövlət Proqramı”nın icrası ilə əlaqədar dövlətimizin bütün siyasətini dəstəkləyən aparıcı dövlət təşkilatı kimi kitabxanaların ölkəmizdə milli təhlükəsizliyin təmin olunmasında narkomanlığın, eləcə də narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinin qarşısının alınması və belə təzahürlərin aradan qaldırılması sahəsində həyata keçirdiyi tədbirlər mühüm yer tutur. F.Köçərli adına Respublika Uşaq kitabxanasının Məlumat-bibliografiya şöbəsi kitabxanada bu vəzifənin həyata keçirilməsinə kömək məqsədilə “Narkomaniya – Bəşəriyyətin

faciəsi” adlı ədəbiyyat siyahısı hazırlamışdır. Ədəbiyyat siyahısında dövlət sənədləri, kitablar, bədii ədəbiyyat və dövrü mətbuatda dərc olunan məqalələrin annotasiyalı təsvirləri verilmişdir. Şöbənin hazırladığı bu vəsait narkomanlığa qarşı mübarizəyə həsr olunmuş tədbirlərdə nümayiş etdirilmiş və oxuculara paylanmışdır. Bundan başqa şöbədə narkomaniyaya dair nəşr olunan dövlət sərəncamları paket şəklində toplanaraq qovluqda saxlanılır. Eyni zamanda bu siyahılar kitabxanada və məktəblərdə keçirilən tədbirlərin hazırlanıb həyata keçirilməsində kitabxanaçılara kömək etmək məqsədilə bütün Mərkəzi Kitabxana Sistemlərinin uşaq şöbələrinə göndərilir. “Narkomaniya ilə mübarizə” mövzusu həmişə diqqət mərkəzində olmuşdur. Elmi metodika şöbəsi tərəfindən hazırlanmış bu metodik vəsaitdə yeniyetmələrin maariflənməsi məqsədilə müxtəlif tədbir formaları verilmişdir ki, bu da Azərbaycanda fəaliyyət göstərən bütün kitabxanalarda belə maarifləndirici tədbirlərin aparılmasında istifadə olunacaq ən mühüm vəsaitdir.

Ədəbiyyat siyahısı

Kitablarda:

1. Abdullayev Ç. Göy mələklər. – B.: Çinar, 2009. – 328 s.
2. Abdullayev Ç. Qisasın ölçüsü. – B.: Çıraq, 2008. – 320 s.
3. Elatlı E. Görünməyən izlər : roman. – B.: İdeal-Print, 2010. – 320 s.
4. Xanəlizadə E. Zəncir : roman. – B.: Apostrof, 2013. – 264 s.
5. Qarayev İ. Məni tanıdınımı?: roman. – B.: Çinar-Çap, 2003. – 260 s.

Dövri mətbuatda:

1. Abbasov S. Bütün bəşəriyyəti düşündürən ən ciddi problemlərdən biri də narkomaniyadır / S. Abbasov // İki sahil. - 2014. - 8 noyabr. - № 203. - S. 30.
2. Abdullayeva F. Narkomaniya tibbi və sosial bəladır // Mədəniyyət. - 2008. - 24 iyul. - S.10.
3. Abdullayev Y. Narkomaniya əleyhinə mübarizə aparmaq başqa növ cinayətlərin qarşısını almaq deməkdir // İki sahil. - 2014. - 8 fevral. - № 23. - S. 15.
4. Abdullayev Z. Narkomaniya dünyəvi problemdir // Respublika. - 2009. - 7 avqust. - N 172. - S.4.
5. Abiyev S. Narkomaniyaya qarşı ümumxalq mübarizəsi aparılmalıdır // İki sahil. - 2013. - 14 sentyabr. - № 168. - S. 23.
6. Abiyev N. Narkomaniya - ümumbəşəri problem // İki sahil. - 2014. - 20 dekabr. - № 233. - S. 30.
7. Abiyev S. Narkotikaya qarşı mübarizəyə sən də qoşul! // İki sahil. - 2014.- 13 sentyabr. - № 166. - S. 29.
8. Ağayev Y. Yeniyetmələr siqaret çəkirə... : Narkomaniyaya yox deyək // Azərbaycan müəllimi. - 2006. - 23 iyun. - S.5.
9. Abıoğlu Ə. Narkomaniyaya qarşı mübarizə gücləndirilir // Palitra. - 2014. - 11 aprel. - № 61. - S. 12.

10. İkrəmçızı F. "Ağ ölümə" "YOX" deyək... : narkomaniya // İki sahil. - 2014. - 26 aprel. - № 72. - S. 27.

Narkomaniya - gələcəyi olmayan həyat

(metodik vəsait)

**Kompüter yığımı
və dizayn:**

Sevil Əhmədova

Ünvan: AZ-1022 Bakı şəh., S. Vurğun küç. 88;

E-mail: childlibbaku@yahoo.com

[URL: www.clb.az](http://www.clb.az)

F. Köçərli adına Respublika

Uşaq Kitabxanasında

çap olunmuşdur.

Sifariş: 30

Çapa imzalanmışdır: 18.08.2017

Tirajı: 100

Pulsuz